

LBRIS

We know
books

Laura T. Ilea

NOMADISM

DESPRE GÂNDIREA
CARE DEVINE CORP

LITERA

București

CUPRINS

<i>Introducere</i>	9
I. NOMADISM, DEȘERT, SUPRAVIEȚUIRE	13
1. A gândi înseamnă a adăuga un grad de necesitate materiei	15
2. Origini	21
3. Nomadism. Corpul	23
4. Despre impenetrabilul experienței migratoare	27
5. Nu ne mișcăm în același timp cu cei ce stau	33
6. Deșertul sau câtă frumusețe dementială există în lume	37
7. Exerciții de supraviețuire	42
8. Ghid de feminism practic	44
9. Politici ale dorinței	54
II. COMUNITATEA TERESTRĂ	65
10. Comunitatea terestră și incalculabilul. Utopia ultimă	67

11. Ce e non-uman în odiseea umană?	76
12. Rebeliunea împotriva condiției umane	85
13. Cum să împlânzești Eriniile	93
14. Cum gândim cu romancierii. Condiția nomadă: Elif Shafak	98
15. Identitatea ca ghimpe în carne. Ironia învinșilor: Mohamed Mbougar Sarr, Abdulrazak Gurnah	119
16. Despre gândirea care devine corp. Umbra exilată: Norman Manea	133
III. FILOSOFIA	141
17. Metafore ale întregului	143
18. Câtă ratare în cunoașterea de sine?	148
19. Hannah Arendt despre iubire	154
20. Gabriel Liiceanu și impudoarea de a gândi. Exitus	158
21. Marcel Moreau și gândirea mongolă	170

INTRODUCERE

Am terminat scrierea acestei cărți în perioada cea mai puțin nomadă a ultimilor zece ani, ca o pledoarie pentru o condiție a mișcării pe care un om căruia îi e teamă că într-o bună zi drumurile, migrațiile, rătăcirile, expunerea și explorarea lumii vor lua sfârșit o poate resimți, în toată urgența ei. E o pledoarie înfrigurată pentru un mod de a fi căruia am încercat să-i găsesc, în paginile de față, motivațiile, structura, liniile de fugă, fondul genetic și genealogic pe care s-a mulat, dar și corespondențele cu viziuni, texte sau voci care s-au articulat în mintea mea în lungul periplu care a început cu lectura, în adolescență, cu descoperirea exercițiului gândirii ulterior, dar mai ales a modului în care acesta din urmă devine parte a unei lungi istorii a corpului. A modului în care gândirea devine corp.

Inițial, am gândit acest volum ca un răspuns peste timp la primul meu volum de eseuri, *Meditații inactuale*¹, un volum plin de nonșalanța ireverențioasă a tinereții, a menținerii într-un posibil încă neexplorat, a lipsei de teamă pentru consecințe și a unei provocări a kitschului și a excesului. Dar, tocmai din aceste motive,

¹ Laura T. Ilea, *Meditații inactuale*, Paideia, București, 2001

și o carte a imperfecțiunii, a fundăturilor, a tatonării conceptuale și vitale, motiv pentru care am decis, la sugestia unor prieteni, să o continui, douăzeci și doi de ani mai târziu, de data aceasta nu din punctul în care am lăsat-o atunci, ci din cel în care mă aflu acum, după un întreg periplu al gândirii procesuale, al gândirii care străbate lumea, și-o însușește și e expulzată de aceasta.

Am început volumul fără să mă gândesc neapărat cât timp îmi va lua scrierea lui, în ce direcție o voi lua, în afară de cea în care îmi doream să fac palpabile modalități prin care, deși conștientă fiind că nu există niciun fel de congruență între liniile de fugă ale gândirii și modul în care lumea (sau timpul lumii noastre) le preia, urmele pe care acestea le lasă în timp și ne modelează afectiv, corporal și social, sunt de netăgăduit. Însă la un moment dat, spre finalul anului trecut, Cosmin Perța m-a întrebat dacă nu cumva am un volum de eseuri în lucru. Cum aceasta se și întâmplă și cum publicarea lui devenise atunci iminentă, ceea ce am adăugat la acest text, ulterior, a început să se articuleze în jurul unor subiecte pe care am lucrat în ultima vreme: și anume, a modului în care se poate imagina o comunitate terestră acum, lucru care să nu se prezinte ca o utopie globalistă, ci pornind de la experiențe cât se poate de concrete cu care suntem confrunțați în sedentarismul, mișcarea, aventura sau pur și simplu în peregrinările noastre; a modului în care diverși scriitori tratează dificilele probleme ale dislocărilor identitare, ale ghetozării culturale, ale consecințelor privării de demnitate, ale seducției exercitate de străin, ale depozării teritoriale, ale „detectivismului sălbatic“ într-o aventură a căutării, recuperării și creației

care inventează noi *terrae incognitae* acolo unde hărțile le-au epuizat de mult. Înspre finalul volumului m-am întors la filosofie, atât la cea primă, care m-a format și, îndepărtându-mă de care a trebuit într-o zi să plec în „lumea nouă“, ca să pot să-mi găsesc, printre altele, vocea gândirii. Dar și a acelei filosofii care a persistat, în apropierea mea, timp îndelungat – cea care se întreabă care e rolul iubirii în eludarea fricii de moarte, dar și în crearea de comunități veritabile; și, invers, cum se poate ca plasarea în anticiparea morții să devină elementul care configurează plener drumul viețuirii.

Volumul pe care îl propun, așadar, aici e un volum hibrid, care pornește de la experiențe personale, se îndreaptă spre gândire, trece prin experiența abrazivă a lumii, dar și prin visceralitatea sau imaterialitatea memoriei; trece prin solitudine, dar și prin „dor sfâșietor“ pentru ceea ce nu va putea trăi în continuare decât în ficțiune, întrucât posibilitățile vieții au fost deja epuizate; prin cadoul, mereu neașteptat, al prietenilor care, prezente sau dispărute de mult, se mențin ca niște semnale luminoase în timp. De altfel, cineva spunea la un moment dat că întreaga cultură e de fapt un schimb de scrisori între prieteni pe care aceștia și le transmit unii altora din timpuri și epoci îndepărtate, peste timp și peste epoci. Credem sau nu acest lucru, e evident că începem să scriem tot mai mult, trecuți de o anumită etapă a vieții noastre, sub presiunea sfârșitului – m-am gândit la acest lucru, extrem de concret, atunci când am aflat că Bolaño și-a scris romanul capital 2666 începând cu momentul în care a aflat că se află sub scadență, că va mai avea de trăit doar câțiva ani.

Îmi amintesc discursul la decernarea premiului literar *Metropolis Bleu* al unei scriitoare care s-a exprimat astfel: „Mulțumesc soțului meu, copiilor mei, tuturor celor care m-au iubit, șoferului care m-a dus în siguranță de fiecare dată de la aeroport la hotelul în care eram cazată etc., etc. Dar mulțumesc mai ales mamei mele care m-a părăsit când aveam cinci ani și m-a obligat să devin scriitoare.“ Unele experiențe nodale din volumul de față pornesc de la astfel de experiențe ratate, care m-au obligat să mă repun pe o altă orbită și să încerc o altă „consistență a ființei“.

Așadar, acest lung eseu este despre o mișcare ce nu se poate opri decât cu prețul „glacialității“, despre o memorie care nu se poate împiedica să fantasmeze la toate viețile posibile care s-ar fi putut desprinde la un moment dat din nucleu, despre solitudine, dar și despre aventură, prieteni, familie și cărți, scriitori și filosofi care m-au influențat, direct sau indirect. Despre întâlniri ratate, dar și despre momente în care gândirea devine instantaneu corp. Despre gândire speculativă, dar și despre comunitatea terestră. Pornind, uneori, de la texte fragmentare pe care le-am publicat în diverse reviste, dar care revin acum, completate, cu o altă respirație și, mai ales, regândite din perspectiva unui nomadism lărgit, a ceea ce Augustin, iar apoi Arendt numesc „suflet pelerin“. E un text scris din perspectiva nostalgiei care ne cuprinde după tot ceea ce înseamnă epoca noastră, după ceea ce am trăit, pierdut, iar rareori regăsit, precum și despre o improbabilă „gândire mongolă“, o gândire care a început demult ca o eliberare brută, dar care a devenit în timp, posibil, respirație planetară.

NOMADISM, DEȘERT, SUPRAVIEȚUIRE

1. A gândi înseamnă a adăuga un grad de necesitate materiei

A gândi înseamnă a vrea să spui lumea. A n-o lăsa să meargă înainte fără tine. A produce acea întâlnire improbabilă prin care lucrul cel mai hazardat care se poate întâmpla – apariția vieții – să aibă un grad maxim de necesitate. A gândi înseamnă a adăuga un grad de necesitate materiei.

Gândim discontinuu, prin rapturi, prin efervescente, prin efemerități. Cel mai adesea, nu reușim să ne prindem de carnea ideilor, ele nu persistă.

Sunt câteva imagini insinuante care surprind momentele în care ne întâlnim cu ideea. Sunt ele de ajuns pentru a contura o viață? Sau mai degrabă acele momente de deviere, de rătăcire, de incapacitate de a cuprinde întregul au fost cele mai prolifiche în acea încercare elucubrăntă care se numește drumul gândirii?

Am început să mă las sedusă de idee când am dat peste o carte a lui Hegel, al cărei limbaj mi s-a părut abscons și hieroglific. Și, cu cât era limbajul mai imposibil, cu atât mai nebunească mi se părea întreprinderea. Nu cred că există definiție mai precisă a tinereții decât dorința de a te lăsa înghițit de ceea ce nu poate fi apucat și numit.

Desigur, au mai fost și alte întâlniri, însă perplexitatea mea în fața unui limbaj care nu părea a avea nicio legătură cu lumea, cu cuvintele obișnuite, mi-a creat dorința de a merge mai departe. Până într-acolo încât m-am lăsat prinsă în plasa gândirii. Însă a mai durat mult până ca ea să devină corp.

În primă instanță, lovirea de pereții de rezonanță ai metafizicii s-a făcut greoi, prin cuvintele altora, la granița cu nimicul. De altfel, unul dintre primele eseuri filosofice pe care le-am scris avea de-a face cu multiplele forme de neant din *Sofistul* lui Platon. Nu îmi amintesc cu exactitate ce anume am scris, însă era probabil formulat în același spirit în care, de fiecare dată când experiența de zi cu zi era de necuprins, mă refugiam în *Eneadele* lui Plotin, în itinerarul spiritual al lui Bonaventura, în ore întregi de decorporalizare petrecute în Biblioteca Națională, pe atunci aflată în Centrul Vechi al Bucureștiului. Erau ca două trasee paralele care nu aveau mai nimic de-a face unul cu celălalt, din care unul trebuia sacrificat: un traseu al vieții, al fecundității ei, al promisiunilor și prolixității ei, cu drumuri de urmat și fundături de metabolizat, iar celălalt, un drum de o consistență diferită, al gândirii, neintegrabil în stratificările celui dintâi. Îmi amintesc remarca unui critic montreal, mult mai târziu, după ce am publicat romanul *Les femmes occidentales n'ont pas d'honneur*, și care scria (reproduc din memorie): „Straniu lucru ca în aceeași frază, alături de un intens act autoerotic, să apară mențiunea *Eneadelor* lui Plotin“. Criticul avea dreptate. Sesizase ceva neverosimil, o incongruență, care a fost marca profundă a primei mele tinereți și deci a modului în care

corpul meu se ciocnea cu lumea: în felul distorsionat și profund angoasat al unei ființe care voia lucruri contrare, care voia și orbirea și luciditatea, și latura solară a gândirii și substanța vâscoasă a cunoașterii corporale, și austeritatea exercițiilor spirituale, și exuberanța dansului limfatic al unei întreprinderi care nu avea nimic de-a face cu înțelepciunea.

Despre această incongruență aș vrea să scriu în primă instanță aici, pentru că ea a declanșat insurtecția materiei mele corporale asupra materiei mele gânditoare, până într-acolo încât cea din urmă s-a lăsat definitiv contaminată de cea dintâi.

Dar contaminarea nu a fost instantanee și ea nu a avut eleganța care se poate bănuși retrospectiv. Și în orice caz, nu s-a putut manifesta fără două ingrediente vitale, care nu pot fi niciodată teoretice, ci de ordinul divagației ultime, al unei divagații fondatoare: nomadismul, plecarea, fuga, rătăcirea, dezrădăcinarea, transformarea, căutarea exotismului cu orice preț, iar apoi a familiarului cu orice pierdere – oricum s-ar numi această ieșire din propria identitate și expunerea la o identitate străină; și apoi, dar tot în aceeași logică, împrumutul de limbi diferite pentru a limita debitul unei cantități prea mari de aluviuni, la care limba maternă te expune.

Eseul meu despre *Sofistul* lui Platon l-am scris în cadrul unui curs de-al lui Sorel Vieru. De altfel, venisem la București, la filosofie, în special pentru triada filosofică despre care aflasem în liceu, prin intermediul *Jurnalului de la Păltiniș*. Am reușit atunci să țin pasul cu publicațiile care apăreau, imediat după revoluție, în filosofie, literatură, memorii, eseuri,

într-un ritm care recupera o îndelungată perioadă de secetă spirituală. O dată pe lună mă deplasam la Sibiu, de unde mă întorceam cu câte o sacoșă de cărți, pe care le citeam până la următoarea deplasare.

M-am îndreptat, la facultate, înspre Capitală pentru a cunoaște pe viu ceea ce citisem în cărțile aduse de la Sibiu, lună de lună. La București au avut loc întâlniri esențiale în acea perioadă, care m-au apropiat, dar m-au și îndepărtat de ceea ce aș numi acum vocația cercetării și m-au obligat să o iau pe un alt drum, cel al gândirii în alertă, al unei gândiri care se schimbă o dată cu obiectul ei și care, nu adesea, rămâne în impas.

Există câteva momente-cheie pe care mi le amintesc în acest traseu al incongruenței gândirii. Mai puțin momente formatoare, cât mai degrabă revelatoare pentru starea de divagație în care mă aflam atunci și care m-a condus, ulterior, înspre o altă etapă, cea a asumării: și anume, tot ceea ce se conturase scindat, prin contrast, ca pe o hârtie de dezvoltat care rezista originalului în prima parte, a preluat prim-planul și a devenit protuberant ulterior: corporalitatea, erotismul, fecunditatea, excesul; pe scurt, viața ca experiment. Dacă în primă instanță mă aflam în fața unor experiențe care îmi deschideau, încetul cu încetul, părți interzise sau obscure ale realității, ulterior am avut senzația unei deflagrații, a unui experiment pe viu, fizico-chimic, în orice caz, extrem de material, în care mai aveam puțin și îmi ardeam cu totul epiderma. Până într-o zi în care totul s-a oprit brusc, iar fâșii ale acelei deflagrații s-au perpetuat într-un nomadism ulterior care, cu certitudine, văzut din exterior, nu își manifestă în niciun fel logica internă. Însă, perceput

dinăuntru, rămâne, ca orice formă de nomadism, rezultatul întâlnirii dintre o neașezare constitutivă și certitudinea că nimic nu e definitiv, că dezintegrarea e în egală măsură sursa și rezultatul mișcării.

Așadar, să revin la primul moment-cheie de pe traseul divagației: acesta e Sorel Vieru plimbându-se pe treptele amfiteatrului în timp ce scriam examenul despre Platon și oprindu-se în dreptul lucrării mele: „A, deci dumneavoastră ați scris despre nimic în *Sofistul!*“ O lungă prietenie a început atunci, pentru că Sorel miza pe elucubrația tinereții ca pe magma din care, potențial, urmau să se nască forme ulterioare de gândire. Așa încât înspre el m-am îndreptat atunci când prima mea carte de eseuri, intenționat pastișatoare de nietzscheanism, *Meditații inactuale*, s-a conturat. Un amestec de intuiții fulgurante, de entuziasme speculative și de verdicte impertinente, de vitalism anacronic și de scrutări ale unei epoci prin lentilele alteia. Una peste alta, o carte de tinerețe căreia îi regretăm mai târziu impertinența imperfecțiunii, când învățăm rețeta stilului și cunoaștem semnificația actelor culturale și mai ales a abolirii lor.

Dar toate aceste lucruri îmi erau necunoscute atunci. Am lucrat la mai multe versiuni ale aceluși mic volum de eseuri, care a primit girul lui Sorel, iar ulterior a avut parte de o lansare colectivă: profesori de la filosofie își prezentau volumele consistente, printre care apărea această, deocamdată inclasabilă, încercare a unei tinere autoare, în care erau menționate câteva lucruri, printre care unul a rămas de pomină: „Românul e genial la douăzeci de ani și ratat la patruzeci“. Desigur, nonșalanța cu care un tânăr de douăzeci de

ani se simte nemuritor, exclus calamității de a se contamina vreodată de avansarea în vârstă – o cifră abstractă –, nu a putut scăpa surâsului publicului, mai ales că Sorel nu a uitat să adauge, în postfața acesteia, convingerea că realizările intelectuale ale autoarei vor dezminți cu certitudine fatidicele previziuni și că aceasta va fi capabilă să joace un tur de forță propriilor sale intuiții nostradamiene. Nu știu cât de în serios au fost luate meditațiile mele atunci, fapt e că un pișcotar, cum defilau pe atunci puzderie la evenimentele culturale bucureștene, a venit țintă la mine și m-a felicitat: „Bravo, domnișoară, le-ați zis-o!“ Nu știu cui am zis-o, dar fapt e că hilarul caracter al acelei apariții a rămas mereu cu mine, ca o mărturie a divagației de la seriozitate la care mă expuneam ieșind din perimetrul strict al filosofiei. Tot Sorel a fost cel care m-a scos din groapa cu lei, cum îi spunea el, atunci când, la prima școală de vară de la Predeal a ceea ce urma să devină mai târziu *New Europe College*, alături de Andrei Pleșu, Sever Voinescu, Dana Jalobeanu, Radu Bercea, stilul în care lucram intelectual fusese catalogat drept hibrid (marcă ce va reveni de nenumărate ori ulterior, ca o formă de impuritate). Sorel a insistat atunci asupra faptului că practicam un stil borgesian, în care referințele culturale erau puse laolaltă într-un mod care, chiar dacă nu era imediat evident, urma să își dezvăluie cu certitudine semnificația.

Patinând cu nonșalanță între lecturi din științe dure și cursuri pe *Upanișade* sau pe mistica lui Suhrawardi, nu e de mirare că am fost întâmpinată de afirmația unui coleg, revelatoare pentru mine la momentul respectiv, dar despre care și-a amintit ca de un detaliu mai

târziu, care spunea că ar fi fost timpul să mă hotărâsc între Max Planck și Tereza de Ávila, întrucât dansul acela riscant între două incompatibilități va conduce apoi spre o perpetuă echilibristică existențială.

Ei, tocmai despre acest dans era vorba în cele din urmă, un dans pe care l-am dansat în aceeași echilibristică incipientă, care ulterior urma să ia o întorsătură neașteptată.

2. Origini

M-am întrebat, cu puțină vreme în urmă: dacă ar trebui să reiau totul de la capăt, aș începe tot de unde am început? De la insașietate, de la dorință, de la sentimentul distrugerii? S-ar putea evita distrugerea? Ne-am putea mișca printre lucruri fără să le facem să se deplaseze, să le ținem în mâini fără să se prăbușească, să rămână în levitație, ca înainte de a ne naște?

Am trecut într-o zi pe lângă facultatea unde au studiat părinții mei. Și m-am gândit că a trebuit ca o epocă să fie înlocuită de alta pentru ca ei să poată studia acolo. Și că drumul pe care l-a parcurs tata din satul lui deșertic până la acea facultate e drumul pe care l-am parcurs eu pentru a ajunge la celălalt capăt al lumii, pentru a-mi întâlni copiii. A trebuit să trec un ocean și să se schimbe un regim pentru a mă putea întâlni cu ei. Ei erau în mintea mea, dar nu erau în carnea lucrurilor. Ca o ființă să se nască, trebuie uneori să se desfacă un ocean. Ca o întâlnire să aibă consecințe, trebuie să se sfâșie carnea lucrurilor. Altfel, ele rămân intacte.